

Matkailututkimus 12 : 2 (2016)
©Suomen matkailututkimuksen seura

Kirjallisuuskatsaus: Eläimet osana matkailutoimintaa

Mikko Äijälä, José-Carlos García-Rosell ja Minni Haanpää

Lapin yliopisto, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti (MTI)

Literature review: Animals as part of tourism

Tourism is one of the social practices in which human-animal encounters are direct and conscious. Animals not only play a key role in the creation of tourism and leisure experiences, but they have even become icons and symbols of destinations around the world. Hence, the theoretical problematization of human-animal relationships is clearly reflected in the tourism context, where animals are turned into resources controlled by tourism organizations to serve organizational goals. It is not surprising that concern for the rights and welfare of animals used in tourism has been growing among tourism scholars and the public in general. This literature review contributes to a better understanding of human-animal encounters in tourism by examining the focus of this discussion within the scope of tourism studies. Results indicate that human-animal encounters in tourism have largely been approached from ethical, consumer and management perspectives. In doing so, most attention has been on evaluating the role of animals in the production of different tourism experiences, as well as their rights and welfare in relation to the work they perform. Relatively few studies have examined the position, meaning and active agency of animals as a part of human-animal tourism encounters.

Keywords: *animal-based tourism, human-animal relationships, ethics, tourist experience, management*

Johdanto

Yhteiskunnallinen tutkimustieto eläimistä on lisääntynyt viimeisten vuosikymmenien aikana ja sen myötä huoli niiden kohtelusta ja oloista (Eläinten hyvinvointikeskus, 2012). Tämän seurauksena eläinten hyvinvoinnista ja oikeuksista käytävä julkinen keskustelu on vilkastunut myös matkailualalla. Yhteiskuntatieteellisen eläintutkimuksen piirissä on tehty monipuolisesti eläinten viihdekäyttöön liittyvää tutkimusta. Eläinten viihdekäyttöä on tarkasteltu osana kulttuuria muun muassa metsästyksen ja kalastuksen (esim. Franklin, 2001; Gadenne, 2014; Ilvesviita, 2005; Markuksela, 2013), erityyppisten eläinkilpailujen (esim. Carr, 2014; Schuurman 2012) ja eläintaistelujen (esim. Kalof & Taylor, 2007; Lindstrøm, 2010) sekä seuraeläinten pidon (esim. Olson, 2002; Schuurman, 2012) näkökulmista. Matkailun näkökulmasta eläimen ja ihmisen välinen vuorovaikutus ja siihen liittyvien käytäntöjen harjoittaminen perustuu vahvasti eläimen tuottamaan taloudelliseen hyötyyn (Fennell, 2012a). Tässä kirjallisuuskatsauksessa syvennytään eläimen ja ihmisen väliseen vuorovaikutukseen liittyvään keskusteluun, jota käydään matkailututkimuksen piirissä.

Eläimiin ja niiden elinympäristöihin kohdistuvia matkailun vaikutuksia alettiin alun perin tarkastella 1970- ja 1980-lukujen taitteessa (esim. McDougall, 1980; Stalmaster & Newman, 1978). Yhteiskuntatieteilijöiden kiinnostus matkailussa käytettävien eläinten hyvinvointiin ja matkailun eläimille aiheuttamiin vaikutuksiin on herännyt vasta viimeisten parin vuosikymmenen aikana (Markwell, 2015, s. 5). Katsauksessa matkailussa käytettävällä eläimellä tarkoitetaan eläintä, jota hyödynnetään matkailun tarkoituksiin joko konkreettisesti tai imagollisesti. Matkailun ja eläinten välistä suhdetta on tarkasteltu myös ihmisen mukana matkustavan eläimen (esim. Gretzel & Hardy, 2015; Taillon, MacLaurin & Dongkoo, 2015) sekä monien matkakohteiden ruokakulttuuriin kuuluvan lihansyönnin (esim. Mkono, 2015) näkökulmista. Tässä katsauksessa mukana matkustavat eläimet on jätetty tarkastelun ulkopuolelle, koska niiden osalta eläimen ja ihmisen välinen vuorovaikutus perustuu eläimen erityisasemaan matkailijan seuralaisena ja omaisuutena (ks. Fennell, 2012a). Myös lihansyönnin näkökulma on rajattu katsauksen ulkopuolelle eli tarkastelun kohteena on vain elävien eläinten hyödyntäminen matkailussa.

Aiemmat tarkastelut ovat painottuneet wildlife-matkailuun ja kohdistuneet sekä vapaana eläviin että vangittuihin villieläimiin (Fennell, 2012a; Markwell, 2015). Wildlife-matkailun käsite viittaa matkailuun, jossa kohdataan villieläimiä joko niiden luonnollisessa elinympäristössä tai vankeudessa (Higginbottom, 2004, s. 2). Tästä poikkeavat tarkastelut, kuten eläinten matkailukäytön etiikka, ovat nousseet vasta hiljattain selvästi esille niin akateemisissa (Cohen, 2009; ks. Fennell, 2012a; Pakaslahti, 2004; Shani & Pizam, 2008) kuin populaarissakin (esim. Heino, 2015; Manby, 2016) matkailun ja eläinten suhteeseen liittyvässä keskustelussa. Ketunmetsästys, härkätaistelut ja eläintarhojen eettisyys ovat erityisesti olleet esillä julkisessa keskustelussa. Suomessa viimeisin laajaa keskustelua herättänyt tapaus oli Särkänniemen delfinien siirtäminen Kreikkaan ja siihen liittyvä huono tiedottaminen (esim. Mansikka, 2016). Matkailussa käytettävät eläimet herättävät siis yhä enemmän keskustelua, ja sen myötä myös yhä laajemmat matkailijajoukot ovat kiinnostuneita ja tietoisia ongelmista, joita liittyy eläinten hyödyntämiseen matkailussa.

Vaikka eläinten käyttö matkailussa sekä siihen liittyvä tieto on lisääntynyt, eläimet ja niiden asema matkailussa ovat jääneet lähes täysin vaille huomiota eläinten hyvinvointia

ja vastuullista matkailua käsittelevissä virallisissa asiakirjoissa. Eläinten hyvinvointiin liittyvässä EU:n strategiassa mainitaan koe- ja tuotantoeläinten lisäksi eläintarhoissa elävät eläimet, mutta muissa matkailupalveluissa käytettyjä eläimiä siinä ei huomioida (Euroopan komissio, 2012). Myöskään Maailman matkailujärjestön vahvistamat matkailun eettiset säännöt (Global Code of Ethics for Tourism) eivät sisällä eläinten oikeuksia (UNWTO, 1999; ks. Fennell, 2012a). Eläinten merkittävää roolia matkailussa ei tunnisteta eläinten hyvinvointiin liittyvässä keskustelussa eikä eläimiä myöskään tunnisteta merkityksellisiksi toimijoiksi, jotka tulisi huomioida vastuullisen matkailun edistämisessä.

Tässä kirjallisuuskatsauksessa tuodaan esille eri tutkimus- ja teoriaperinteitä, joista käsin matkailussa käytettävien eläinten asemaa ja roolia on tarkasteltu yhteiskuntatieteellisessä matkailututkimuksessa. Tavoitteena on selvittää, miten tutkimuksessa nähdään eläin suhteessa ihmiseen matkailutoiminnassa sekä millaisia seurauksia ja vaikutuksia eläinten käytöllä on matkailutoimintaan. Aluksi tarkastellaan lyhyesti eläinten merkitystä matkailulle ja matkailijoille. Katsauksessa tarkastellut artikkelit koottiin kesäkuussa 2016 Hospitality & Tourism Complete -tietokannan avulla käyttäen hakusanaa *animal**. Haussa ei määritelty aikaskaalaa, joten siihen sisältyivät kaikki tietokannassa olleet artikkelit. Hakusanalla löytyi yhteensä 104 artikkelia. Kaikki haun tuloksena saadut artikkelit ovat peräisin 2000-luvulta, mikä vahvistaa käsitystä, että matkailututkimuksessa eläintematiikkaa on alettu tarkastella vasta melko hiljattain. Tuloksista karsittiin abstraktien perusteella pois ne artikkelit, jotka eivät käsitelleet eläimen ja ihmisen välistä vuorovaikutusta. Karsinnan jälkeen artikkeleiden lukumäärä oli 77. Tätä joukkoa täydennettiin muilla artikkeleilla ja lähteillä, jotka löytyivät hakutuloksista löytyneiden artikkelien avulla tai muissa yhteyksissä.

Eläinten merkitys matkailussa

Eläimet palvelevat monin konkreettisoin tavoin matkailuelinkeinoa, ja usein myös eläinten rooli matkailun vetovoimatekijöinä on merkittävä. Eläimiä esimerkiksi metsästetään ja tarkkaillaan sekä luonnossa että ihmisen rakentamissa ympäristöissä. Niitä käytetään kuljetusvälineinä, yleisön viihdyttämiseksi esityksissä, osana paikallista ruokakulttuuria ja monilla muilla tavoin matkailuelämysten tuottamisessa. David Fennell (2012a) luokittelee matkailussa käytettävät eläimet työ- ja seuraläimiin, vangittuihin eläimiin, kilpailuun ja taisteluun pakotettuihin eläimiin, riistaeläimiin sekä matkailussa käytettäviin villieläimiin. Edellä mainittujen lisäksi eläinten kanssa matkaileminen kasvaa jatkuvasti (Carr, 2014; Fennell, 2012a). Hotellit ja ohjelmapalveluyritykset ovatkin kehittäneet palveluja, jotka sopivat eläinten kanssa matkustaville. Eläimistä on siis tullut myös matkailijoita.

World Association of Zoos and Aquariumsin (2016) arvioinnin mukaan eläintarhojen ja yleisöakvaarioiden määrä maailmassa lähestyy 3000 kappaletta. Matkailukohde, jolla ei ole mitään eläimiin liittyvää matkailupalvelua, on jo enemmän poikkeus kuin sääntö. Esimerkiksi pelkästään Suomen Lapissa on noin 200 matkailuyritystä, jotka käyttävät jollakin tavalla eläimiä toiminnassaan (Bohn, García-Rosell & Äijälä, tulossa). Poroja, valjakkokoiria ja hevosia hyödyntäviä yrityksiä on paljon, ja lisäksi monien yritysten toiminta liittyy jollakin tavalla metsästykseseen, kalastukseen tai villieläinten katseluun. Eläimet eivät ole vain osa matkailupalveluja, vaan niistä on tullut myös tärkeitä symboleja matkailukohteiden brändien näkökulmasta. Joillekin matkakohteille tietyn eläimen

symbolinen merkitys on korvaamaton (Cohen, 2009; ks. Markwell, 2015). Australiasa kenguru ja Espanjassa härkä eivät ole vain eläinlajeja vaan myös symboleja, jotka edustavat näiden maiden arvoja ja identiteettiä. Mitä olisi Lapin vierailu ilman poroja tai Afrikan-matka ilman villieläimiä? Eläinten tärkeästä roolista huolimatta matkailussa käytettäviä eläimiä pidetään useimmiten passiivisina objekteina, joita voidaan käyttää ja manipuloida ihmisen tarpeiden mukaan (Hughes, 2001).

Eläinten merkitys matkailussa on tuotu esiin monissa tutkimuksissa 2000-luvun alusta lähtien (Cohen, 2009; Shani & Pizam, 2008). Matkailu on nykyään yksi keskeisistä toimialoista, joissa eläimen ja ihmisen välinen vuorovaikutus ja kohtaaminen tapahtuvat tarkoituksellisesti, minkä vuoksi se tarjoaa sopivan kontekstin sekä tutkia että ymmärtää eläin-ihmissuhteita (Cohen, 2009). Eläinten muuttaminen monipuolista taloudellista hyötyä tuottaviksi matkailun vetovoimatekijöiksi vaikuttaa usein negatiivisesti niiden yksilölliseen hyvinvointiin, mikä tekee eläinten ja matkailun välisestä suhteesta ongelmallisen. (Hall, Roberts, Wemelsfelder & Farish, 2003.)

Kokonaiskuvan muodostaminen ja asiapohjainen keskustelu matkailussa käytettävien eläinten hyvinvoinnista on haasteellista, koska tiedot eläimistä ja niiden tarpeista ovat hyvin hajanaisia. Näin ollen myös eläintenpitoon liittyvät käytännöt ovat epäyhtenäisiä (Fennell, 2012a). Lisäksi suhtautumisemme eläimiin on moninaista ja kulttuurisidonnaista. Kulttuurista kumpuavat käsitykset vaikuttavat usein siihen, miten suhtaudumme eri eläinlajeihin tai yksilöihin (Eläinten hyvinvointikeskus, 2012). Esimerkiksi marsu on eurooppalaisille söpö lemmikkieläin, mutta Perussa se on tärkeä osa ruokavaliota. Marsujen käyttämistä ruokana on perusteltu ekologisilla argumenteilla, koska jyrksijöiden lihan tuottaminen on huomattavasti ympäristöystävällisempää kuin esimerkiksi naudanlihan tuottaminen (ks. Bland, 2013). Britit puolestaan kieltäytyvät syömästä poronkäritystä, koska heidän mielestään Petteri Punakuonoa ei sovi syödä. Brittimediassa onkin käyty keskustelua siitä, onko poronlihan myymisessä ja syömisessä kyse enemmän joulun tai eläinten oikeuksien rikkomisesta (esim. Smillie, 2008). Tietojen hajanaisuuden ja erilaisten kulttuuristen käsitysten vuoksi ostopäätösten tekeminen eläinten hyvinvoinnin perusteella voi olla matkailijoille vaikeaa ja vastaavasti eläinten hyvinvoinnista viestiminen voi olla matkailuorganisaatioiden kannalta hankalaa.

Ristiriitaisuudet näkyvät myös laissa. Suomessa eläinsuojelulaki koskee kaikkia eläimiä, mutta se ei välttämättä takaa matkailussa käytettävien eläinten hyvinvointia, koska lain määrittelemää matkailussa käytettävän eläimen kategoriaa ei ole olemassa (Finlex, 1996). Näin ollen eläinsuojelusäädösten pohjalta ei voida asettaa vaatimuksia, jotka varmistaisivat oikeanlaisen eläinten pidon ja hoidon matkailualalla. Propuistossa pidettävän poron tarpeet ovat aivan erilaisia kuin sen vapaana pidetyn lajitoverin. Suomen eläinsuojelulain silmissä molemmat ovat kuitenkin tuotantoeläimiä (ks. Finlex, 1996).

Sama ongelma näkyy muuallakin. Esimerkiksi Japanissa eläinsuojelulaki ei huomio kattavasti eri eläinlajien erilaisia tarpeita (Shoji, 2007). Monissa suosituissa matkailumaissa puolestaan ei ole eläinsuojelulainsäädäntöä lainkaan tai sen kattavuus on hyvin suppea (ks. Brels & Goetschel, 2016), mikä jättää myös matkailussa käytettävät eläimet vaille lain suojaa. Näitä puutteita on pyritty paikkaamaan luomalla erilaisia matkailutoimintaa koskevia suosituksia ja ohjesääntöjä eläinten hyvinvoinnin edistämiseksi (esim. ABTA, 2013; BC Ministry of Agriculture, 2012). Eläinten hyvinvointi on jollakin tasolla sisällytetty myös tiettyjen matkailualalla käytössä olevien sertifiointijärjestelmien kriteereihin. Tällaisia ovat esimerkiksi kansainvälinen *Blue Flag* sekä Ruotsissa käytössä oleva *Nature's Best*. Suositusten ja ohjesääntöjen noudattaminen sekä sertifiointit

perustuvat kuitenkin vapaaehtoisuuteen, joten ne eivät voi taata matkailussa käytettävien eläinten hyvinvointia. Duffyn ja Mooren (2011) mukaan toimivan globaalien säännösten luominen matkailussa käytettävien eläinten aseman ja hyvinvoinnin edistämiseksi on erittäin haasteellista.

Matkailun ja eläinten väliseen suhteeseen liittyvien moninaisten käsitysten ja ongelmien vuoksi on syytä tarkastella, millä tavoin eläin ja ihminen kohtaavat matkailussa ja mitä vaikutuksia kohtaamisella on.

Eläimen ja ihmisen välinen kohtaaminen matkailussa

Cohenin (2009) mukaan matkailijoiden kiinnostus eläimiä kohtaan ilmentää kahden ristiriitaisen käsityksen välistä vuorovaikutusta. Matkailijan ja eläimen väliseen kohtaamiseen liittyy sekä kokemus eläimen toiseudesta suhteessa inhimilliseen että eläimen inhimillistämisen seuraava huvi ja ilo. Teemme eläimestä toisen, kun pidämme sitä omana vastakohtanamme, ja samalla määrittelemme, mitä inhimillisyys on (Borkfelt, 2011, s. 138; ks. Cohen 2009). Inhimillistäminen luo haasteen matkailijan ja eläimen kohtaamiselle ja sen hallinnalle, sillä vakiintuneiden oikeanlaisten toimintatapojen puuttuessa matkailija voi tulkita väärin eläimen tarpeet ja tunteet, mikä on haitallista niin eläimen hyvinvoinnin kuin matkailijan kokemuksenkin kannalta. (Hall ym., 2003, s. 95.)

Tutkimuksissa eläimen ja ihmisen kohtaamista on tarkasteltu eettisestä näkökulmasta (esim. Shani & Pizam, 2008), matkailijoiden näkökulmasta (esim. Hughes, 2013) ja johtamisen näkökulmasta (esim. Ryan & Saward, 2004). Maantieteellisesti tarkastelut ovat painottuneet Aasiaan, Australiaan ja Pohjois-Amerikkaan. Matkailun eri muodoista wildlife-matkailu ja eläintarhat ovat saaneet selvästi eniten huomiota.

Eettinen näkökulma

Yksi tärkeä näkökulma matkailijan ja eläimen välisen kohtaamisen tarkasteluun on etiikka. Eläinten matkailukäyttöä koskevat eettiset tarkastelut ovat yleistyneet merkittävästi vasta viime vuosina (esim. Fennell, 2012a; Shani & Pizam, 2008; Yudina & Grimwood, 2016). Matkailun tutkijat ovat lähestyneet matkailussa käytettävien eläinten asemaa kolmesta pääsuunnasta: ekosentrismi, eläinten hyvinvointi ja eläinoikeudet (Fennell, 2015; Hughes, 2001; Shani & Pizam, 2008).

Ympäristöetiikassa esiintyvän ekosentrismin mukaan ensisijainen moraalinen arvo annetaan koko ekosysteemille, jolloin eläinten käyttö matkailussa on eettisesti hyväksyttävää, mikäli se tapahtuu ilman haitallisia vaikutuksia ekosysteemiin (Fennell, 2013b; Shani & Pizam, 2008). Ekosentrismin näkökulmasta arvokkaita eivät ole yksittäiset eläimet vaan koko ekosysteemi (Reis, 2009).

Eläinten hyvinvoinnin arvon huomioivan lähestymistavan lähtökohta on, että eläin – aivan kuten ihminen – tuntee kipua ja nautintoa (Hughes, 2001; Shani & Pizam, 2008). Eläinten käyttö on kuitenkin oikeutettua, jos se tuottaa kokonaisuuden kannalta katsottuna enemmän hyvää kuin kärsimystä. Tästä näkökulmasta eläinten käyttö matkailussa on hyväksyttävää, jos se tuottaa jotain hyvää ihmisille ja myös joillekin eläinlajeille (Shani & Pizam 2008; ks. Kontogeorgopoulos, 2009). Eläinten matkailullisella hyödyntämisellä voi esimerkiksi olla vahva kulttuurinen tausta, jolloin eläinten hyödyntämistä perustellaan paikalliskulttuurin elvyttämisellä ja säilymisellä, minkä puitteissa myös eläinten kärsimys on sallittua (Donlon, Donlon & Agrusa, 2010).

Eläinten hyödyntämistä matkailussa perustellaan usein oppimiseen ja luonnonsuojelun edistämiseen liittyvillä tekijöillä (Olukole & Gbdebo, 2008), jotka voivat olla matkailijoille tärkeitä asioita (Lee, 2015). Eläimiä hyödyntävän matkailun vaikutus niin oppimiseen kuin luonnonsuojeluun liittyvien tavoitteiden edistämässä jää kuitenkin usein heikoksi ja lyhytkestoiseksi (Fennell, 2013a; ks. Buckley, 2005; Cohen, 2012; Moscardo, 2007). Eläinten hyödyntämisen vastustajat vetoavatkin siihen, että opetuksellinen hyöty ei ole riittävä, jotta se voisi kompensoida eläimille aiheutetun kärsimyksen (Lück & Yixing, 2007). Eläinten hyvinvoinnin arvon huomioiva näkökulma nojaa utilitarismiin, jonka mukaan ihmisen nautinto on eläimen nautintoa tärkeämpi, mutta tästä huolimatta myös eläimen kokeman kärsimyksen vähentäminen on tärkeää (Hurka, 2006; ks. Fennell, 2012c).

Kriittisimmissä tarkasteluissa on käytetty eläinten oikeuksiin liittyviä eettisiä teorioita. Eläinoikeuksien mukainen tarkastelu ei hyväksy eläinten käyttöä matkailussa, koska silloin ei oteta huomioon eläinten itseisarvoa, vaan niiden arvo on välineellinen. (Fennell, 2012b; vrt. Shani, 2012) Esimerkiksi metsästys, kalastus sekä eläintaistelut, joissa eläimen kärsimys tai jopa kuolema ovat selvästi esillä, loukkaavat eläinten perusoikeuksia (Cohen, 2014a, 2014b; Fennell, 2015). Etenkin pyydä ja päästä -kalastuksesta (catch-and-release) on ristiriitaisia käsityksiä. Kriittisimpien näkökulmien mukaan pyydä ja päästä -kalastus ei ole eettisesti hyväksyttävää, koska se aiheuttaa kalalle stressiä ja kipua ja poistaa sen luonnollisesta elinympäristöstään – vaikkakin väliaikaisesti (Fennell, 2000; ks. Dawson & Lovelock, 2008; vrt. Holland, Ditton & Graefe, 2000).

Eläinoikeuksien näkökulmasta on tarkasteltu myös eläinten asemaa ja roolia matkailupalveluissa, joissa eläimet tekevät raskasta työtä, kuten kuljettavat matkailijoita ja heidän varusteitaan (Cousquer & Allison, 2012). Eläinten katseluun perustuvissa matkailutuotteissa vuorovaikutus matkailijan ja eläimen välillä ei ole yhtä suoraa, mutta matkailutuotteet ja niihin liittyvät käytännöt ja toimintatavat kuitenkin rakentavat ja vahvistavat eläimen toiseutta ja luovat eettisesti kyseenalaisia toimintatapoja. Matkailijat esimerkiksi viedään liian lähelle villieläimiä ja päästetään jopa koskettamaan niitä. Eläimiä myös aidataan eläintarhoihin ja villieläinten turvapaikoiksi kutsuttuihin tiloihin matkailijoiden katseltaviksi (Curtin; 2006; Leberman & Holland, 2005; Pickard, Pocock & Trigger, 2014). Eläimen toiseuden rakentaminen voi tapahtua myös välillisesti, esimerkiksi matkailumarkkinoinnissa (Bertella, 2013). Eläimestä tehdään markkinoinnin kautta kohde, jonka tarkoitus on palvella matkailutuottajien ja kuluttajien mieltymyksiä (Yudina & Grimwood, 2016). Eläinoikeuksien näkökulmasta eläinten käyttö matkailussa on kestäväntöntä, jos se vahvistaa eläinten toissijaista asemaa ja välineellistä arvoa.

Matkailijoiden näkökulma

Matkailijoiden kokemukset eläimistä ovat etiikan ohella toinen yleinen näkökulma eläinten ja matkailun välisen suhteen tarkasteluun. Tutkimuksissa on käsitelty matkailijan ennakkokäsitysten (esim. Koichi, Cottrell, Sangha & Gordon, 2012; Muboko, Gandiva, Muposhi & Tarakini, 2016), tilan (esim. Curtin, 2009), oppimisen (esim. Hughes, 2013) ja kansallisen kulttuurin (esim. Packer, Ballantyne & Hughes, 2014) vaikutusta matkailijan kokemukseen eläimestä ja sen kohtaamisesta.

Median kautta saatavat tiedot vaikuttavat vahvasti matkailijoiden ennakkokäsityksiin eläimistä, ja ennakkokäsitykset puolestaan vaikuttavat kokemukseen ja jopa matkakohdevalintoihin – median rooli on siis tästä näkökulmasta keskeinen (Muboko ym., 2016).

Jos matkailijalla ei ole eläimiin liittyvää ennakkotietoa, kohtaaminen eläimen kanssa voi olla hänelle merkityksetön tai aiheuttaa väärinymmärryksiä (Koichi ym., 2012). Kohtaaminen jää usein merkityksettömäksi myös, jos matkailija ei pääse millään tavalla kosketuksiin eläimen kanssa eli esimerkiksi katselemaan sitä (Stone, Tucker & Dornan, 2007). Eläinten lisääntyneen inhimillistämisen myötä matkailijat haluavat olla yhä lähemmin kosketuksissa eläimiin, jolloin pelkkä eläinten katselu ei enää riitä (Cater, 2010). Eläimiä eri tavalla hyödyntävien elinkeinojen välisten intressiristiriitojen hallinnassa matkailijoiden eläimiin liittämien tietojen ja käsitysten ymmärtäminen ja huomioiminen on tärkeää. Esimerkiksi valassafareita järjestettäessä on hyödyllistä selvittää, millaisia arvoja ja asenteita matkailijoilla on valaiden pyyntiin liittyen. Tietoa voidaan käyttää hyväksi valaita eri tavalla hyödyntävien elinkeinojen yhteensovittamisessa. (Higham & Lusseau, 2008; ks. Cunningham, Huijbens & Wearing, 2012.)

Tila, jossa matkailija ja eläin kohtaavat, vaikuttaa matkailijan kokemukseen eläimestä. Eläimen viihdearvo matkailussa riippuukin paljon siitä, millaisessa ympäristössä matkailija ja eläin ovat vuorovaikutuksessa. Merkittävässä asemassa on ympäröivä luonto, joka toimii ikään kuin pohjana matkailijan ja eläimen kohtaamisessa syntyville hyvinvointivaikutuksille (Curtin 2009). Merkityksellinen kokemus voi syntyä tutussakin ympäristössä, sillä kokemukseen vaikuttavat myös aiemmat kohtaamiset, eläimen olemus ja läheisyys sekä kohtaamisen spontaanisuus (Curtin, 2010). Tremblayn (2008) mukaan olisi tärkeää tarkastella eläinten elinympäristöjä muokkaavien toimintojen, kuten matkailun, aiheuttamia laajempia vaikutuksia, jotta ympäristöjä voidaan hyödyntää kestävämmällä tavalla ja siten turvata vastuulliset kohtaamiset matkailijan ja eläimen välillä myös tulevaisuudessa (ks. Higham, Lusseau & Hendry, 2008).

Eläinten kohtaamiseen liittyvän kokemuksen merkityksellisyys, kuten kokemuksen yhteydessä tapahtuva oppiminen eläimistä ja niiden elintavoista, voi muuttaa matkailijoiden asenteita ja käyttäytymistä eläimiä kohtaan positiivisemmaksi (Hughes, 2013; Olukole & Gbdebo, 2008; Seddon & Khoja, 2003; vrt. Moscardo, 2007). Muutoksen pysyvyys on kuitenkin kyseenalaista (Fennell, 2013a), ja vaikka kohtaamiseen liittyy mahdollisuus oppimiseen, matkailijalle voi olla tärkeämpää pelkkä eläinten näkeminen ja katselu (Ryan & Sward, 2004). Matkailijan oppimisen ja asennemuutoksen toteutumisen kannalta oppailla ja muilla henkilökunnan jäsenillä on keskeinen rooli, sillä heidän ammattitaidollaan matkailijalle voidaan sekä luoda eläimen kohtaamiseen liittyviä oppimiskokemuksia että muuttaa hänen asenteitaan ja käsityksiään eläimistä. (Yasuda, 2013.)

Kansallisten kulttuurien väliset erot voivat osittain selittää sitä, miten matkailijat suhtautuvat eläimiin ja niiden kohtaamiseen. Eläimiin ja niiden kohtaamiseen liittyvissä asenteissa, ymmärryksessä ja tulkinnassa on merkittäviä kulttuurisia eroja, mikä puolestaan vaikuttaa matkakokemukseen kokonaisuutena. Packer ym. (2014) esittävät, että kiinalaiset matkailijat kokevat suurempaa yhteyttä luontoon ja ovat enemmän tietoisia, kiinnostuneita ja huolestuneita ympäristöongelmista kuin länsimaiset matkailijat. Heidän luontokäsityksensä on kuitenkin ihmiskeskeisempi. Kiinalaisilla on usein vähemmän kokemusta eläimistä, ja siksi he saattavat suhtautua eläimiin varauksellisemmin. Zeppelin ja Mulloinin (2008) mukaan eläinkäsityksiin liittyviä merkittäviä kulttuurien välisiä eroja voidaan myös hyödyntää matkailutoiminnassa, sillä paikalliskulttuurista kumpuavat käsitykset ja tieto alueen eläimistä ovat monesti ainutlaatuisia. Niitä hyödyntämällä voidaan edistää eläimiin liittyvän merkityksellisen kokemuksen syntymistä, ja tämän myötä matkailijoiden tietoisuus ja asenteet paikalliskulttuuria ja paikallisia perinteitä kohtaan voivat muuttua laajemminkin.

Johtamisen näkökulma

Johtamisen näkökulmasta matkailijan ja eläimen välistä kohtaamista on lähestytty seuraavista kolmesta suunnasta: matkailijan ja eläimen välisen vuorovaikutuksen hallinta, matkailuaktiviteettien yhteensovittaminen ja palvelun laatu (Leberman & Holland, 2005; Mangott, Birtles & Marsh, 2011; Reis & Higham, 2009).

Villieläinten kohtaamisen hallinta perustuu ajatukseen, että eläinten liiallinen totuttuminen ihmisiin voi aiheuttaa ongelmia eläimelle ja matkailijalle. Esimerkiksi villieläimiä ruokitaan, jotta matkailijat pääsevät helpommin näkemään niitä. Ruokinta ja ihmisiin totuttuminen muuttavat eläinten luontaista käyttäytymistä, mikä voi olla haitallista sekä eläimille itselleen että matkailijoille. Ruokinnalla voi kuitenkin olla positiivisia vaikutuksia etenkin ihmiselle mutta joskus myös eläimelle, kun ruokinta edesauttaa uhanalaisen lajin kannan vahvistumista. (Orams, 2002.) Wildlife-matkailussa kohtaamisten ja niihin liittyvien ongelmien ehkäiseminen saattaisi vaatia matkailutoiminnan osittaista lopettamista. Kestävien toimintatapojen luomiseksi johtamisessa täytyykin keskittyä eläinten ja matkailijan väliseen kohtaamiseen sekä siihen liittyvien haasteiden hallintaan. (Mangott ym., 2011.) Vuorovaikutuksen hallinta ja siihen liittyvät käytännöt ovat riippuvaisia matkailuaktiviteetin tyypistä ja siinä käytettävistä eläimistä. Matkailijan ja eläimen välinen vuorovaikutus on luonteeltaan hyvin erilaista esimerkiksi villieläinsafarilla, eläintarhavierailulla ja koiravaljakkoajelulla. Haasteita ja ongelmia ei tulisi tarkastella pelkästään eläimen näkökulmasta vaan mukaan tulisi ottaa myös ihmisen näkökulma (Higham & Shelton, 2011).

Matkailuaktiviteettien yhteensovittamisen näkökulmasta matkailijan ja eläimen kohtaamiseen liittyvät ristiriitaisuudet nousevat esiin eläimiä eri tavalla hyödyntävien aktiviteettien välisissä kiistoissa. Esimerkiksi urheilumetsästyksen ja vaeltamisen välille aiheuttavat ristiriitoja näihin aktiviteetteihin osallistuvien käyttäjäryhmien luonne, ryhmien erilaiset käytännöt ja erilainen suhde eläimiin. Eri aktiviteetteihin osallistuvilla matkailijoilla on kuitenkin myös yhteisiä ympäristöarvoja (Reis & Higham, 2009). Joskus kaikki tietyn alueen käyttäjäryhmät voivat olla eläinten metsästämisestä kannalla, jos he mieltävät eläimen vieraslajiksi, kuten esimerkiksi peuran Uuden-Seelannin luonnossa. He kannattavat peurojen vähentämistä metsästämisellä huolimatta siitä, että liittyvät peuroihin myös esteettisiä arvoja. (Lovelock, 2003.) Alueiden hallinnassa ja johtamisessa on tällöin otettava kantaa eläinten metsästämisestä eettisyyteen liittyvään ongelmaan. Ongelmien ratkaisemisessa käsitteistön määrittely ja soveltaminen on tärkeää, sillä ratkaisun kannalta on olennaista määrittää, mitkä aktiviteetit kuluttavat eläimen käyttöön perustuvaa resurssia (metsästys ja kalastus) ja mitkä eivät kuluta (eläinten katselu ja valokuvaaminen) (Tremblay & McKercher, 2001; ks. Neves, 2010).

Matkailupalvelujen laadun parantaminen edellyttää, että matkailua hallinnoivat tahot selvittävät, ymmärtävät ja huomioivat matkailijoiden eläimiin liittämät asenteet ja käsitykset. Hinta voi olla matkailijoille tärkeämpi asia kuin eläinten katselu, aktiviteetit ja palvelujen monipuolisuus (Leberman & Holland, 2005). Jotta laatua voidaan parantaa ja sen myötä hintoja nostaa, matkailijat tulee saattaa tietoisiksi esimerkiksi luonnonsuojelualueiden hallinnan päämääristä. Sen vuoksi laadukkaiden palvelujen suunnittelu ja niihin liittyvä markkinointi ja viestintä on tärkeää. Markkinoinnin pohjaksi tulisi selvittää matkailijoiden näkemyksiä siitä, mitä eläimiä he haluavat kohteessa nähdä ja mistä he ovat kiinnostuneita. (Curtin 2010; Okello, Manka & D'Amour, 2008.)

Kiinnostavina pidettyjen eläinlajien näkeminen ei välttämättä paranna matkakokemusta, vaan matkailijalle voi olla tärkeämpää lajien suuri kirjo. Lisäksi matkailijoilla on usein eläinten lisäksi muitakin kiinnostuksen kohteita, kuten paikalliskulttuuri ja maiset. (Okello, D'Amour & Manka, 2008.) Leen (2015) mukaan eläinten katselu turvallisesti eläinpuistossa voi vaikuttaa matkailijan tyytyväisyyteen enemmän kuin eläinten hyvinvointi ja siihen liittyvä tiedonsaanti. Viimeksi mainitut voivat silti olla merkittäviä tekijöitä, jotka lisäävät palvelun laatua ja matkailijoiden kokemaa kokonaistyytyväisyyttä. Jotta eläinpuistot voivat yhteensovittaa eläinten viihdekäyttöön, opetukseen, tieteelliseen tutkimukseen ja lajiensuojeluun liittyvät velvoitteensa, on erittäin tärkeää, että puistojen hallinnassa ymmärretään ja otetaan huomioon matkailijoiden käsitykset ja mielipiteet (Mason, 2007; Ryan & Saward, 2004).

Palvelujen perusteellinen suunnittelu ja laatu ovat tulevaisuudessa entistä tärkeämpiä asioita palvelun tuottamiseen liittyvän vaatimustason noustessa. Matkailijat ovat yhä kiireisempiä ja heillä on entistä vähemmän aikaa eläinten kohtaamiseen, minkä vuoksi esimerkiksi japanilaisissa villieläinpuistoissa vapaana elävät apinat houkuttelevat ruokinnan avulla matkailijoiden nähtäville (Knight, 2010). Huomiota tulisi kiinnittää sekä matkailijan ja eläimen kohtaamista varten rakennettujen tilojen toimivuuteen että eläinten hyvinvointiin. Laatua voidaan parantaa myös panostamalla kasvatukseen ja opetukseen, joita on mahdollista toteuttaa eläinten kohtaamisen yhteydessä. (Lee, 2015.) Kohtaamisen aitoutta ja sen myötä palvelun laatua pyritään edistämään myös häivyttämällä eläinten vankeudesta kertovat merkit, kuten eläintarhojen kalterit (ks. Denning, 2008; Lee, 2015).

Kun palvelun laatua pyritään parantamaan pelkästään matkailijan ehdoilla, syntyy monia eläinten hyvinvointiin liittyviä haasteita, kuten villieläinten tottuminen ihmisiin (ks. Orams, 2002). Eläimen ehdoilla tapahtuvassa toiminnassa eläin ymmärretään keskeiseksi toimijaksi matkakokemuksen tuottamisessa. Tällöin eläimen ja matkailijan välistä aktiivista vuorovaikutusta pyritään edistämään. Esimerkiksi valjakkokoiralla, joka ymmärretään ihmisen kanssa tasavertaiseksi toimijaksi palvelun tuottamisessa, on positiivinen vaikutus matkailijan kokemukseen palvelun laadusta. Kun palvelun laatuun liittyvä koiran toimijuus tunnustetaan, ymmärretään panostaa myös koiran hyvinvointiin. (Bertella, 2014.) Eläimen ja ihmisen välinen kohtaaminen matkailussa voi siten perustua eläinten oikeuksiin liittyvien teorioiden mukaisesti eläimen asemaan itseisarvoisena olentona (ks. Fennell, 2012b).

Pohdinta

Tässä katsauksessa on tuotu esille näkökulmia, jotka ovat olleet esillä matkailussa käytettävien eläinten asemaa ja roolia tarkastelevassa yhteiskuntatieteellisessä matkailututkimuksessa. Eläimillä ja niiden hyödyntämisellä on suuri merkitys matkailutoiminnassa, mutta eläinten asemaan on alettu kiinnittää huomiota vasta hiljattain (Cohen, 2009; Fennell, 2012a). Eläimet eivät ole matkailutoiminnassa vain passiivisia ja sivuosassa olevia toimijoita, vaan niillä ja niiden käyttäytymisellä on keskeinen rooli matkakokemuksen syntymisessä (Bertella, 2016).

Etiikan näkökulmaan tukeutuvat tarkastelut avaavat eläimen toimijuutta matkailussa pohtimalla muun muassa sitä, kuinka eläimelle kuuluvien oikeuksien huomioiminen muuttaa matkailuun liittyviä käytäntöjä (esim. Fennell, 2012a). Eläimen toimijuutta matkailussa ei ole kuitenkaan tuotu selkeästi esille, sillä etiikan näkökulma ei osoita, mi-

ten eläin ihmisen kanssa yhtä merkittävänä toimijana osallistuu matkailupalvelujen tuottamiseen. Toimijuuden näkökulmaan tukeutuvat tarkastelut auttaisivat ymmärtämään kohtaamisia sekä matkailijan ja eläimen välillä että matkailijan ja muiden matkakokemukseen vaikuttavien elementtien välillä. Esimerkiksi luonto voi olla yksi matkakokemukseen vaikuttava tekijä, joka koetaan osittain eläinten kohtaamisen kautta (Bertella, 2016; ks. Peltola & Heikkilä, 2015).

Matkailijan ja eläimen väliseen kohtaamiseen liittyvät tutkimukset ovat keskittyneet pitkälti wildlife-matkailuun ja eläinpuistoihin. Lisää tietoa tarvittaisiin muista yhteyksistä ja muunlaisista tiloista, joissa matkailija ja eläin kohtaavat. Tutkimuksissa ovat lisäksi painottuneet tietyt maantieteelliset alueet, kuten Aasia ja Afrikka. Matkailijoiden käsitykset eläimistä ovat kulttuurisidonnaisia (Packer ym., 2014), minkä vuoksi tutkimusta tulisi kohdistaa monipuolisemmin eri maantieteellisille alueille, joissa eläimet ja niihin liittyvät matkailukäytännöt saavat erityyppisiä muotoja. Arktisen alueen matkailussa käytettävät työeläimet, kuten valjakkokoirat ja porot, sekä käsitykset niistä ja niiden tarpeista poikkeavat huomattavasti esimerkiksi trooppisilla alueilla käytettävistä eläimistä.

Opetuksen ja koulutuksen näkökulma sekä oppaiden ja muun henkilökunnan roolin ja ammattitaidon merkitys eläimen ja matkailijan välisessä vuorovaikutuksessa on tullut tutkimuksissa selvästi esille (Fennell, 2012a). Tutkimustiedon lisääntyessä matkailussa käytettävien eläinten hyvinvointi ja eläinten hyvinvoinnin merkitys liiketoiminnan kannalta tulisi sisällyttää matkailualan opetukseen. Suomalaisessa matkailualan koulutuksessa ei toistaiseksi ole opintokokonaisuuksia, joissa käsiteltäisiin esimerkiksi eläinten hyvinvointia tai eläinten matkailullisen hyödyntämisen eettisiä lähtökohtia.

Eläinten asema ja kohtelu on kasvava yhteiskunnallinen huoli, joka vaikuttaa myös matkailijoiden kulutusvalintoihin. Eläinten kohtelun ja hyvinvoinnin ymmärtäminen matkailijan henkilökohtaisiin arvoihin vetoavana asiana voi tarjota uusia näkökulmia matkailijan käyttäytymisen ja valintojen tarkasteluun. (Sneddon, Lee, Ballantyne & Packer, 2016.) Eläinten ja matkailun väliseen vuorovaikutukseen liittyvän tutkimuksen tulisi olla monitieteistä, jotta matkailussa käytettävien eläinten hyvinvoinnille voitaisiin määritellä yhteisiä normeja ja jotta hyvinvointia voitaisiin jollakin tavoin myös mitata. Yhteiskuntatieteen ja luonnontieteen aloja yhdistävän tutkimuksen myötä kyettäisiin kehittämään matkailussa käytettävien eläinten hyvinvointia edistäviä käytäntöjä. (ks. Fennell, 2013b.) Eri tieteenaloja yhdistävän tutkimuksen pohjalta eläinten ja matkailun välistä vuorovaikutusta voidaan tarkastella sekä eläimen että ihmisen näkökulmasta ja kehittää myös matkailualan tutkimusta, koulutusta sekä yritystoimintaa – ja sitä kautta vastuullisempia kohtaamisia eläinten ja matkailutoiminnan välille.

Lähteet

- ABTA (2013). Global welfare guidance for animals in tourism. Haettu osoitteesta <https://nebula.wsimg.com/39796026ad83ad92378b450728756f38?AccessKeyId=08C053FBB068492EC827&disposition=0&alloworigin=1>
- BC Ministry of Agriculture (2012). Sledge dog code of practice. Haettu osoitteesta http://www.gov.bc.ca/agri/down/sled_dog_code_of_practice.pdf
- Bertella, G. (2013). Ethical content of pictures of animals in tourism promotion. *Tourism Recreation Research*, 38, 281–294. doi: 10.1080/02508281.2013.11081754
- Bertella, G. (2014). The co-creation of animal-based tourism experience. *Tourism Recreation Research*, 39, 115–125.
- Bertella, G. (2016). Experiencing nature in animal-based tourism. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 14, 22–26. doi: 10.1016/j.jort.2016.04.007

- Bland, A. (2013). From pets to plates: Why more people are eating guinea pigs. NPR. Haettu osoitteesta <http://www.npr.org/sections/thesalt/2013/03/12/174105739/from-pets-to-plates-why-more-people-are-eating-guinea-pigs>
- Bohn, D., García-Rosell, J.-C. & Äijälä, M. (tulossa). Animal-based tourism services in Finnish Lapland. Rovaniemi: Lapin yliopisto, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti.
- Borkfelt, S. (2011). Non-human otherness: Animals as others and devices for othering. Teoksessa S. Y. Sencindiver, M. Beville & M. Lauritzen (toim.), *Otherness: A multilateral perspective* (s. 137–154). Haettu osoitteesta http://www.academia.edu/1890055/Non-Human_Otherness_Animals_as_Others_and_Devices_for_Othering
- Brels, S. & Goetschel, A. F. (2016). Animal legislations in the world at national level: Animal laws, civil code provisions and constitutional principles. Haettu osoitteesta <https://www.globalanimallaw.org/database/national/index.html>
- Buckley, R. (2005). In search of the narwhal: Ethical dilemmas in ecotourism. *Journal of Ecotourism*, 4, 129–134.
- Carr, N. (2014). *Dogs in the leisure experience*. Wallingford: CABI.
- Cater, C. (2010). Any closer and you'd be lunch! Interspecies interactions as nature tourism at marine aquaria. *Journal of Ecotourism*, 9, 133–148. doi: 10.1080/14724040903125039
- Cohen, E. (2009). The wild and the humanized: Animals in Thai tourism. *Anatolia, An International Journal of Tourism & Hospitality Research*, 20, 1–36. doi: 10.1080/13032917.2009.10518898
- Cohen, E. (2012). Tiger tourism: From shooting to petting. *Tourism Recreation Research*, 37, 193–204. doi: 10.1080/02508281.2012.11081708
- Cohen, E. (2014a). Bullfighting and tourism. *Tourism Analysis*, 19, 545–556. doi: 10.3727/108354214X14116690097738
- Cohen, E. (2014b). Recreational hunting: Ethics, experiences and commoditization. *Tourism Recreation Research*, 39, 3–17. doi: 10.1080/02508281.2014.11081323
- Cousquer, G. & Allison, P. (2012). Ethical responsibilities towards expedition pack animals: The mountain guide's and expedition leader's ethical responsibilities towards pack animals on expedition. *Annals of Tourism Research*, 39, 1839–1858. doi: 10.1016/j.annals.2012.05.001
- Cunningham, P. A., Huijbens, E. H. & Wearing, S. L. (2012). From whaling to whale watching: Examining sustainability and cultural rhetoric. *Journal of Sustainable Tourism*, 20, 143–161. doi: 10.1080/09669582.2011.632091
- Curtin, S. (2006). Swimming with dolphins: A phenomenological exploration of tourist recollections. *International Journal of Tourism Research*, 8, 301–315. doi: 10.1002/jtr.577
- Curtin, S. (2009). Wildlife tourism: The intangible, psychological benefits of human-wildlife encounters. *Current Issues in Tourism*, 12, 451–474. doi: 10.1080/13683500903042857
- Curtin, S. (2010). What makes for memorable wildlife encounters? Revelations from 'serious' wildlife tourists. *Journal of Ecotourism*, 9, 149–168. doi:10.1080/14724040903071969
- Dawson, J. & Lovelock, B. (2008). Environmental values of consumptive and non-consumptive marine tourists. Teoksessa B. Lovelock, (toim.), *Tourism and the consumption of wildlife: Hunting, shooting and sport fishing* (s. 129–140). Abingdon: Routledge.
- Denning, K. (2008). Regarding the zoo: On the deployment of a metaphor. *International Journal of Heritage Studies*, 14, 60–73. doi: 10.1080/13527250701712372
- Donlon, J. G., Donlon, J. H. & Agrusa, J. (2010). Cultural tourism, camel wrestling, and the tourism 'bubble' in Turkey. *Anatolia, An International Journal of Tourism & Hospitality Research*, 21, 29–39. doi: 10.1080/13032917.2010.9687088
- Duffy, R. & Moore, L. (2011). Global regulations and local practices: The politics and governance of animal welfare in elephant tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 19, 589–604. doi: 10.1080/09669582.2011.566927
- Eläinten hyvinvointikeskus (2012). *Eläinten hyvinvointi Suomessa: Kansallinen eläinten hyvinvointi-raportti*. Helsinki: Eläinten hyvinvointikeskus.
- Euroopan komissio (2012). *EU animal welfare strategy: 2012–2015*. Bryssel: Euroopan komissio.

- Fennell, D. A. (2000) Comment: Ecotourism on trial – the case of billfish angling as ecotourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 8, 341–345. doi:10.1080/09669580008667370
- Fennell, D. A. (2012a). *Tourism and animal ethics*. Abingdon: Routledge.
- Fennell, D. A. (2012b). Tourism and animal rights. *Tourism Recreation Research*, 37, 157–166. doi: 10.1080/02508281.2012.11081700
- Fennell, D. A. (2012c). Tourism, animals and utilitarianism. *Tourism Recreation Research*, 37, 239–249. doi: 10.1080/02508281.2012.11081712
- Fennell, D. A. (2013a). Contesting the zoo as a setting for ecotourism, and the design of a first principle. *Journal of Ecotourism*, 12, 1–4. doi: 10.1080/14724049.2012.737796
- Fennell, D. A. (2013b). Tourism and animal welfare. *Tourism Recreation Research*, 38, 325–340. doi: 10.1080/02508281.2013.11081757
- Fennell, D. A. (2015). The status of animal ethics research in tourism. Teoksessa K. Markwell (toim.), *Animals and tourism: Understanding diverse relationships* (s. 27–43). Bristol: Channell View Publications.
- Finlex (1996). Eläinsuojelulaki. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960247#L1P1>
- Franklin, A. (2001). Neo-Darwinian leisure, the body and nature: Hunting and angling in modernity. *Body & Society*, 7(4), 57–76. doi: 10.1177/1357034X01007004004
- Gadenne, D. (2014). Fishing in fiction: A critical animal studies analysis of fishing in two examples of popular fishing literature. *Journal of Critical Animal Studies*, 12(4), 54–78. Haettu osoitteesta http://www.academia.edu/13116432/Fishing_in_Fiction_A_Critical_Animal_Studies_Analysis_of_Fishing_in_Two_Examples_of_Popular_Fishing_Literature
- Gretzel, U. & Hardy, A. (2015). Pooches on wheels: Overcoming pet-related travel constraints through RVing. Teoksessa K. Markwell (toim.), *Animals and tourism: Understanding diverse relationships* (s. 274–287). Bristol: Channel View Publications.
- Hall, D., Roberts, L., Wemelsfelder, F. & Farish, M. (2003). Animal attractions, welfare and the rural experience economy. Teoksessa D. Hall, L. Roberts & M. Mitchell (toim.), *New directions in rural tourism* (s. 90–101). Aldershot: Ashgate.
- Heino, J. (2015). Finnmatkat lopettaa norsusafarit: Eettisyys matkailun nouseva trendi. Studio 55. Haettu osoitteesta <http://www.studio55.fi/matkailu/article/finnmatkat-lopettaa-norsusafarit-eettisyys-matkailun-nouseva-trendi/5293808>
- Higginbottom, K. (2004). Wildlife tourism: An introduction. Teoksessa K. Higginbottom (toim.), *Wildlife tourism: Impacts, management and planning* (s. 1–15). Altona Vic: Common Ground Publishing.
- Higham, J. E. S. & Lusseau, D. (2008). Commentary: Slaughtering the goose that lays the golden egg: Are whaling and whale-watching mutually exclusive? *Current Issues in Tourism*, 11, 63–74. doi: 10.2167/cit335.0
- Higham, J. E. S., Lusseau, D. & Hendry, W. (2008). Wildlife viewing: The significance of the viewing platforms. *Journal of Ecotourism*, 7, 132–141.
- Higham, J., & Shelton, E. (2011). Tourism and wildlife habituation: Reduced population fitness or cessation of impact? *Tourism Management*, 32, 1290–1298. doi:10.1016/j.tourman.2010.12.006
- Holland, S. M., Ditton, R. B. & Graefe, A. R. (2000). A response to ‘Ecotourism on trial: The case of billfish angling as ecotourism’. *Journal of Sustainable Tourism*, 8, 346–351, doi: 10.1080/09669580008667371
- Hughes, K. (2013). Measuring the impact of viewing wildlife: Do positive intentions equate to long-term changes in conservation behaviour? *Journal of Sustainable Tourism*, 21, 42–59. doi: 10.1080/09669582.2012.681788
- Hughes, P. (2001). Animals, values and tourism – Structural shifts in UK dolphin tourism provision. *Tourism Management*, 22, 321–329. doi: 10.1016/S0261-5177(00)00070-4
- Hurka, T. (2006). Value theory. Teoksessa D. Copp (toim.), *The Oxford handbook of ethical theory* (s. 357–379). Oxford: Oxford University Press.
- Iivesviita, P. (2005). *Paalurauhoista kotkansuojeluun. Suomalainen metsästyspolitiikka 1865–1993*. Rovaniemi: Lapin yliopisto, YTK.

- Kalof, L. & Taylor, C. (2007). The discourse of dog fighting. *Humanity & Society*, 31, 319–333. doi: 10.1177/016059760703100403
- Knight, J. (2010). The ready-to-view wild monkey: The convenience principle in Japanese wildlife tourism. *Annals of Tourism Research*, 37, 744–762. doi:10.1016/j.annals.2010.01.003
- Koichi, K., Cottrell, A., Sangha, K. K. & Gordon, I. (2012). Aboriginal interpretation in Australian wildlife tourism. *Journal of Ecotourism*, 11, 132–148. doi: 10.1080/14724049.2012.703672
- Kontogeorgopoulos, N. (2009). Wildlife tourism in semi-captive settings: A case study of elephant camps in northern Thailand. *Current Issues in Tourism*, 12, 429–449. doi: 10.1080/13683500903042873
- Leberman, S. & Holland, J. D. (2005). Visitor preferences in Kruger National Park, South Africa: The value of a mixed-method approach. *Journal of Park & Recreation Administration*, 23(2), 21–35.
- Lee, H.-S. (2015). Measurement of visitors' satisfaction with public zoos in Korea using importance-performance analysis. *Tourism Management*, 47, 251–260. doi: 10.1016/j.tourman.2014.10.006
- Lindstrøm, T. C. (2010). The animals of the arena: How and why could their destruction and death be endured and enjoyed? *World Archaeology*, 42, 310–323. doi: 10.1080/00438241003673045
- Lovelock, B. (2003). International and domestic visitors' attitudes as constraints to hunting tourism in New Zealand. *Journal of Sport Tourism*, 8, 197–203. doi:10.1080/14775080902965025
- Lück, M. & Yixing, J. (2007). Keiko, Shamu and friends: Educating visitors to marine parks and aquaria? *Journal of Sustainable Tourism*, 6, 127–138.
- Manby, J. (2016). SeaWorld CEO: We're ending our orca breeding program. Here's why. *Los Angeles Times*. Haettu osoitteesta <http://www.latimes.com/opinion/op-ed/la-oe-0317-manby-sea-world-orca-breeding-20160317-story.html>
- Mangott, A. H., Birtles, R. A. & Marsh, H. (2011). Attraction of dwarf minke whales *Balaenoptera acutorostrata* to vessels and swimmers in the Great Barrier Reef World Heritage Area - The management challenges of an inquisitive whale. *Journal of Ecotourism*, 10, 64–76. doi: 10.1080/14724041003690468
- Mansikka, H. (2016). Särkänniemen delfiinit lennätettiin salassa Kreikkaan – toimitusjohtaja: ”Haluttiin turvata työrauha”. YLE. Haettu osoitteesta <http://yle.fi/uutiset/3-9125861>
- Markuksela, V. (2013). *Aisti kuin kala: Etnografia vetouistelun veljuskunnan käytännöistä*. Rovaniemi: LUP.
- Markwell, K. (2015). Birds, beasts and tourists: Human-animal relationships in tourism. Teoksessa K. Markwell (toim.), *Animals and tourism: Understanding diverse relationships* (s. 1–23). Bristol: Channel View Publications.
- Mason, P. (2007). Roles of the modern zoo: Conflicting or complementary? *Tourism Review International*, 11, 251–263.
- McDougall, C. (1980). Some observations on tiger behavior on the context of baiting. *Journal of Bombay Natural History Society*, 77, 476–485. Haettu Biodiversity Heritage Library -tietokannasta.
- Mkono, M. (2015). “Eating the animals you come to see”: Tourists' meat-eating discourses in online communicative texts. Teoksessa K. Markwell (toim.), *Animals and tourism: Understanding diverse relationships* (s. 211–226). Bristol: Channel View Publications.
- Moscardo, G. (2007). Understanding visitor experiences in captive, controlled, and noncaptive wildlife-based tourism settings. *Tourism Review International*, 11, 213–223.
- Muboko, N., Gandiva, E., Muposhi, V. & Tarakini, T. (2016). Illegal hunting and protected areas: Tourist perceptions on wild animal poisoning in Hwange National Park, Zimbabwe. *Tourism Management*, 52, 170–172. doi: 10.1016/j.tourman.2015.06.023
- Neves, K. (2010). Cashing in on cetourism: A critical ecological engagement with dominant E-NGO discourses on whaling, cetacean conservation, and whale watching. *Antipode*, 42, 719–741. doi: 10.1111/j.1467-8330.2010.00770
- Okello, M. M., D'Amour, D. E. & Manka, S. G. (2008). Tourism attractions and satisfaction of Amboseli National Park, Kenya. *Tourism Analysis*, 13, 373–386.
- Okello, M. M., Manka, S. G. & D'Amour, D. E. (2008). The relative importance of large mammal species for tourism in Amboseli National Park, Kenya. *Tourism Management*, 29, 751–760. doi: 10.1016/j.tourman.2007.08.003

- Olson, P. N. (2002). The modern working dog – A call for interdisciplinary collaboration. *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 221, 352–355. doi: 10.2460/javma.2002.221.352
- Olukole, T. O., & Gbdebo, O. S. (2008). Patterns of visits and impacts of zoo animals on visitors. *Anatolia, An International Journal of Tourism & Hospitality Research*, 19, 237–249. doi: 10.1080/13032917.2008.9687071
- Orams, M. B. (2002). Feeding wildlife as a tourism attraction: A review of issues and impacts. *Tourism Management*, 23, 281–293. doi: 10.1016/S0261-5177(01)00080-2
- Packer, J., Ballantyne, R. & Hughes, K. (2014). Chinese and Australian tourists' attitudes to nature, animals and environmental issues: Implications for the design of nature-based tourism experiences. *Tourism Management*, 44, 101–107. doi: 10.1016/j.tourman.2014.02.013
- Pakaslahti, A. (2004). Matkailu ja eläinten vangitseminen: Eettinen näkökulma. Pro gradu-tutkimus. Lapin yliopisto, Kauppatieteiden ja matkailun tiedekunta, Matkailututkimus.
- Peltola, T. & Heikkilä, J. (2015). Koira suden hampaissa – monilajinen yhteiselämä, kuolema ja osallisuus. Teoksessa J. Hiedanpää & O. Ratamäki (toim.), *Suden kanssa* (s. 120–146). Rovaniemi: LUP.
- Pickard, D., Pocock, C. & Trigger, D. (2014). Tourism as theatre: Performing and consuming indigeneity in an Australian wildlife sanctuary. *Journal of Tourism & Cultural Change*, 12, 206–223. doi: 10.1080/14766825.2014.933967
- Reis, A. C. (2009). More than the kill: Hunters' relationships with landscape and prey. *Journal of Ecotourism*, 12, 573–587. doi: 10.1080/13683500903042881
- Reis, A. C., & Higham, J. S. (2009). Recreation conflict and sport hunting: Moving beyond goal interference towards social sustainability. *Journal of Sport & Tourism*, 14, 83–107. doi:10.1080/14775080902965025
- Ryan, C. & Seward, J. (2004). The Zoo as ecotourism attraction – visitor reactions, perceptions and management implications: The case of Hamilton Zoo, New Zealand. *Journal of Sustainable Tourism*, 12, 245–266. doi: 10.1080/09669580408667236
- Schuurman, N. (2012). "Hevoset hevosina": Eläimen ja sen hyvinvoinnin tulkinta. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Seddon, P. J. & Khoja, A.-R. (2003). Youth attitudes to wildlife, protected areas and outdoor recreation in the Kingdom of Saudi Arabia. *Journal of Ecotourism*, 2, 67–75. doi: 10.1080/14724040308668134
- Shani, A. (2012). Tourism and animal rights: More than meets the eye. *Tourism Recreation Research*, 37, 276–277. doi: 10.1080/02508281.2012.11081720
- Shani, A. & Pizam, A. (2008). Towards an ethical framework for animal-based attractions. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 20, 679–693. doi: 10.1108/09596110810892236
- Shoji, K. (2007). Japanese concept and government policy on animal welfare and animal experiments. *AATEX Journal*, 14, 179–181. Haettu osoitteesta <http://altweb.jhsph.edu/wc6/paper179.pdf>
- Smillie, S. (2008). Rudolph for sale. *The Guardian*. Haettu osoitteesta <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/wordofmouth/2008/dec/03/reindeer-meat-christmas>
- Sneddon, J., Lee, J., Ballantyne, R. & Packer, J. (2016). Animal welfare values and tourist behavior. *Annals of Tourism Research*, 57, 234–236. doi: 10.1016/j.annals.2016.01.006
- Stalmaster, M. V. & Newman, J. R. (1978). Behavioral responses of wintering bald eagles to human activity. *Journal of Wildlife Management*, 42, 506–513. Haettu osoitteesta <http://www.arlis.org/docs/vol11/Susitna/22/APA2271.pdf>
- Stone, S., Tucker, P. & Dornan, D. (2007). The value of animals in vacation preferences of college students. *Journal of Travel & Tourism Research*, 7, 96–102.
- Taillon, J., MacLaurin, T. & Dongkoo, Y. (2015). Hotel pet policies: An assessment of willingness to pay for travelling with a pet. *Anatolia: An International Journal of Tourism & Hospitality Research*, 26, 89–91. doi: 10.1080/13032917.2014.942327
- Tremblay, P. (2008). Wildlife in the landscape: A top end perspective on destination-level wildlife and tourism management. *Journal of Ecotourism*, 7, 174–191.
- Tremblay, P. & McKercher, B. (2001). Wildlife tourism consumption: Consumptive or non-consumptive? *International Journal of Tourism Research*, 3, 81–86.

- UNWTO (1999). Global code of ethics for tourism. Haettu osoitteesta <http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/docpdf/gcetbrochureglobalcodeen.pdf>
- World Association of Zoos and Aquariums (2016). Some interesting zoo facts. Haettu osoitteesta <http://www.americanzoos.info/Zoofacts.html>
- Yasuda, H. (2013). Negotiating entertainment and education: A zoo in Japan. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 7, 105–112. doi: 10.1108/17506181311301408
- Yudina, O. & Grimwood, B.S.R. (2016). Situating the wildlife spectacle: Ecofeminism, representation, and polar bear tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 24, 715–734. doi: 10.1080/09669582.2015.1083996
- Zeppel, H. & Mulloin, S. (2008). Aboriginal interpretation in Australian wildlife tourism. *Journal of Eco-tourism*, 7, 111–131. doi: 10.1080/14724040802140493

Kiitokset

Katsauksemme on valmistunut osana Eläinten hyvinvointi matkailupalveluissa -hanketta. Kiitämme hankkeen rahoittajana toimivaa Lapin ELY-keskusta/Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahastoa. Haluamme myös kiittää katsauksemme vertaisarvioijia sekä tämän erikoisnumeron toimituskuntaa arvokkaista kommentteista ja rakentavasta kritiikistä.